

Psychologie učení dospělých

VYMEZENÍ TÉMATU, POJEM UČENÍ

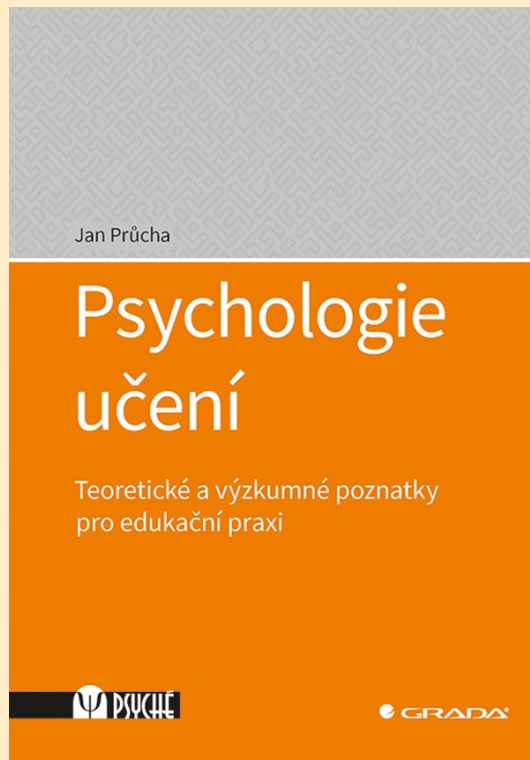
OBSAH PŘEDMĚTU

- 1. Úvod do psychologie učení dospělých, vývoj pedagogickopsychologického myšlení.
- 2. Vývoj názorů na učení – behaviorismus, kognitivní orientace, humanistická psychologie.
- 3. Psychický vývoj v dospělosti – dospělost, zralost, vývoj osobnosti dospělého.
- 4. Aspekty učení dospělých – druhy učení, teorie učení, zkušenostní učení.
- 5. Fyziologie učení dospělých – nervová soustava, smyslové orgány, výkonnost dospělých.
- 6. Role motivace a emocí v učení – aktivace a motivace, vnitřní a vnější motivace, vlivy emocí na učení.
- 7. Role kognice v učení – vnímání, představivost, pozornost.
- 8. Role kognice v učení – paměť, myšlení, jazyk.
- 9. Psychologie vyučování dospělých – úroveň vyučování, způsobilost k učení.
- 10. Faktory podporující a rušící učení - transfer, interference, překonávání interference.
- 11. Vzdělávání v organizaci – podniková kultura, znaky dobrého učebního prostředí.
- 12. Osobnost učitele dospělých - typologie učitele, požadavky na učitele dospělých.
- 13. Sebevzdělávání – pojetí, vývoj názorů na sebevzdělávání.

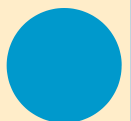
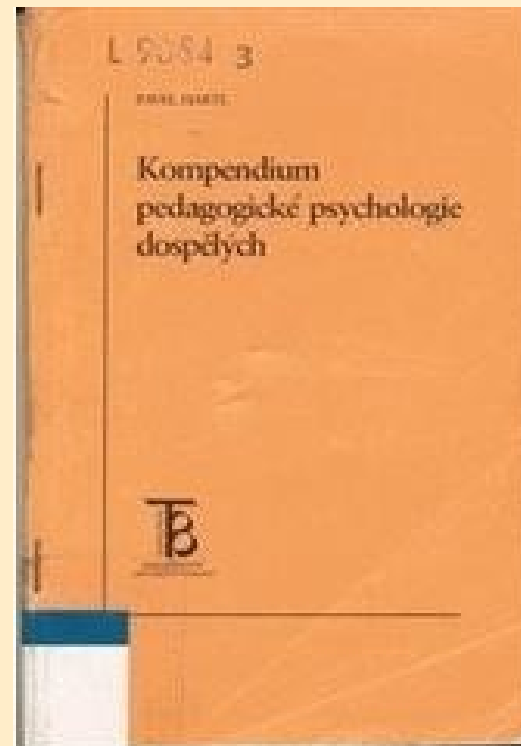
Literatura

- HARTL, Pavel. Kompendium pedagogické psychologie dospělých. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-841-7.
- KOSÍKOVÁ, Věra. Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2433-1.
- MAREŠ, Jiří. Pedagogická psychologie. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0174-8.
- ATHANASOU, James A. (ed.). Adult educational psychology. Rotterdam: Sense Publishers, 2008. ISBN 978-90-8790-553-8.
- ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- HOARE, Carol (ed.). Handbook of adult development and learning. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-517190-7.
- PETŘKOVÁ, Anna. Psychologie učení a vzdělávání dospělých. Olomouc: Hanex, 2006. ISBN 80-85783-63-0.
- PLHÁKOVÁ, Alena. Učebnice obecné psychologie. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1499-3.
- PRŮCHA, Jan. Psychologie učení. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-271-2853-2.
- SCHUNK, Dale H. Learning theories: an educational perspective. Upper Saddle River: Pearson education, 2008. ISBN 978-0-13-243565-9.
- TENNANT, Mark. Psychology and adult learning. New York: Routledge, 2006. ISBN 0-415-37335-2.
- THOROVÁ, Kateřina, 2015. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.

Jan Průcha: Psychologie učení. Praha: Grada, 2020.

Pavel Hartl: Kompendium pedagogické psychologie dospělých. Praha: Karolinum, 1999.

Zkouška

- Písemná forma.
- Uskuteční se formou vědomostního testu, který bude ověřit znalost okruhů vymezených sylabem, bude vycházet především z přednášek a ze zadané literatury,
- Obsahuje 12 otázek. Část otázek (9) bude ve formě uzavřených otázek s jednou správnou odpovědí za jeden bod, část otázek (3) bude otevřených za 0 až 3 body dle kvality odpovědi.

Osnova

- Pojetí psychologie učení dospělých
- Chápání pojmu učení
- Učení z pohledu behaviorismu
- Učení z pohledu humanistické psychologie
- Učení z pohledu konstruktivismu
- Učení a přínosy neuropsychologie

Terminologické otázky pedagogické psychologie

Pedagogická psychologie (v angličtině se používá termín *educational psychology*) bývá zařazována mezi aplikované psychologické disciplíny (napří.podle Sprinthall, 1994).

Pedagogická psychologie používá pojmový aparát z oborů psychologických i pedagogických.

Vymezení pedagogické psychologie mezi dalšími vědními disciplínami

V kontextu psychologie využívá pedagogická psychologie poznatky z jiných oblastí psychologie, především obecné a vývojové, ale také psychologie osobnosti nebo sociální psychologie.

V kontextu pedagogickém bývá pedagogická psychologie uváděna jako jedna z disciplin edukační vědy, mezi které patří obecná pedagogika, andragogika, didaktika, filozofie a sociologie edukace, sociální pedagogika, speciální pedagogika a další (Průcha, J. 1997, s.28).

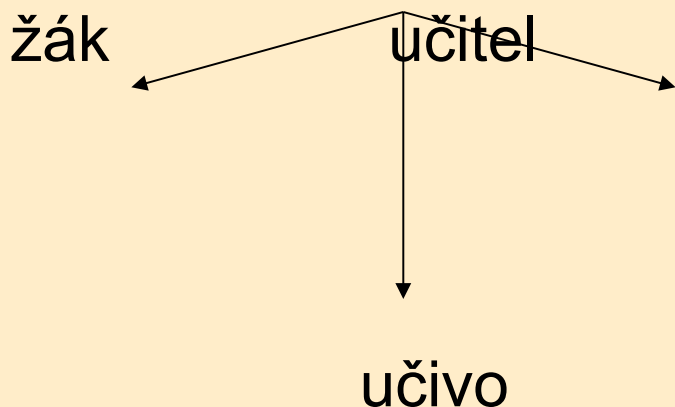
PŘEDMĚT PEDAGOGICKÉ PSYCHOLOGIE

- psychologické zákonitosti výchovně-vzdělávacího procesu

užší pojetí

- proces učení, který je řízen a ovlivňován **zvenčí**

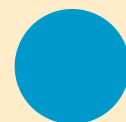
- vše, co se kolem tohoto procesu

širší pojetí

+ učení vycházející z **jedince samotného** – sebevýchova, sebeřízení (otázky sebepojetí, volních procesů, temperamentu, motivace atd.).

+ veškeré procesy, které se týkají **bezděčného učení** (tzn. otázky percepce, implicitní paměti atd.)

Metody zkoumání v pedagogické psychologii

výzkumné metody pedagogické psychologie vznikaly v průběhu historie spontánně, podle potřeb výzkumné praxe

V současné době tyto metody dělíme do dvou skupin:
metody získávání dat (údajů)

metody zpracování získaných údajů

Mezi metody získávání dat patří: pozorování, rozhovor, psychologický experiment (laboratorní, přirozený, terénní), dotazník, psychologické testy, sociometrie, analýza činnosti a produktů.

Výsledky získané výše uvedenými metodami můžeme hodnotit buď kvantitativním nebo kvalitativním způsobem.

Pro využívání výzkumných metod patří totéž co pro další psychologické vědy – jejich volba závisí na cílech výzkumu a na předmětu zkoumání. Zároveň je třeba věnovat pozornost etickým otázkám spojeným s výzkumem.

Pojetí pojmu vzdělávání

Vzdělávání znamená proces všestranné humanizace, a kultivace člověka. Neomezuje se pouze na intelektovou složku, ale spojuje všechny složky výchovného působení.

Vzděláváním se zde míní *trvalý proces, při kterém dochází k přípravě člověka pro jeho specificky lidské úkoly, za které se považuje poznávání a tvorba nových hodnot, ještě obecněji lze hovořit o přípravě na plnění užitečné občanské role v lidském společenství.*

V případě tohoto pojetí jsou *pojmy výchova a vzdělávání* rovnocenné a lze je používat jako synonyma.

Edukace a svět práce

Dříve se považovalo za podstatné pregraduální vzdělávání, v poslední době se klade stále větší důraz na jeho pokračování, a to ve velké řadě oborů (sociální, pedagogický, lékařský...).

Rozvinuly se nové metody využívané v rámci tzv. celoživotního vzdělávání (např. e-learning). Objevuje se pojem „**lidské zdroje**“ - soubor dovedností, kvalifikací a potencialit k nim založených v subjektech podílejících se na vytváření ekonomického růstu.

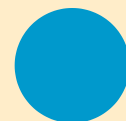
Zdokonalování lidských zdrojů znamená právě učení. **Učit se mohou subjekty, týmy či celé organizace.** Pedagogika se z tohoto úhlu dá vysvětlit také jako předmět, který se zabývá postupy, kterými se utvářejí a zdokonalují lidské zdroje.

Andragogika

Dříve se předpokládalo, že metody a techniky učení dětí by se mohly aplikovat také při vzdělávání dospělých, nicméně pedagogika ze svého řeckého významu znamená vzdělávání a výchovu dětí, a tak bylo potřeba vzdělávání dospělých odlišit. Tím vznikla aplikovaná vědní disciplína *andragogika*.

Etický problém výchovy dospělých ovšem spočívá v tom, že dospělý člověk je již zralou osobností a proto je problematické používat slovo výchova. Tento problém se řeší používáním slova animace. V tomto kontextu slovo znamená oduševňování. Jde také o proces rozvíjení lidského potenciálu (používá se v soc.sloužbách).

Učení a vzdělávání podle různých paradigmat

Paradigma ?

Humanistické vědy jsou synchronně paradigmatické
(Průcha, 1997)

Klasifikace paradigmat v pedagogice - jednotlivé pedagogické směry a teorie můžeme rozdělit v rámci dvou dimenzí:

- *subjektivita versus objektivita*
- *relativní stálost versus snaha o změnu.*

Dimenze „subjektivní – objektivní“:

sociální svět jako konstrukt	soc.svět jako fakt
humanismus	behaviorismus
idiografické pojetí	nomotetické
fenomenologie	pozitivismus
kvalitativní metoda	kvantitativní metoda
běžný jazyk	odborná terminologie
teploměr	pravítko

Dimenze „stabilita – změna“:

neutrálnost	angažovanost
status quo	revoluce
řád	konflikt
solidarita	osvobození

Propojení obou dimenzí - 4 kvadranty (příklady zařazení konkrétních přístupů a směrů)

Tak se například pedagogika osvobození Paola Freira objeví v **kvadrantu obj.přístupu a radik.změny**. Podobně je to i s názory Theodora Adorna o nutnosti změn ve vzdělávání, které odvozuje od neschopnosti lidí jako jedinců čelit ideologii nacismu (Výchova po Osvětimi, 1996). Směřuje tím k potřebě vzdělávat ke kritickému myšlení a schopnosti odmítnout to, co je špatné .

Tzv.antipedagogika zavrhuje veškeré snahy o vzdělávání a výchovu přicházející zvenčí jako nevhodné zásahy, protože dítě se samo vyvíjí jako dobré a dokáže si svůj rozvoj i svoje učení řídit samo (**kvadrant subjektivita – změna**).

Mezi představitele **kvadrantu subjektivita – stabilita** řadíme ty teorie, které se zabývají interakcí ve třídě, které využívají kvalitativní metodologii, například etnometodologický přístup.

Do kvadrantu **objektivita – stabilita** řadíme tradiční přístupy ve vzdělávání.

Pojem učení

nejdůležitější pojem pedagogické psychologie

v poslední době svým významem překonává pojem vzdělávání, protože je-li někdo vzděláván, vyučován či jak se také říká scholarizován, ještě to nemusí znamenat, že se něco naučí, že tedy proběhne učení

v češtině máme nezvratné sloveso učit a zvrtné učit se, v angličtině jsou dva významy slova učení dobře rozlišeny pomocí odlišných výrazů **teaching a learning**. V češtině někdy používáme rozlišení na **vyučování** (respektive výuku) a **učení**.

Širší definice a význam učení

Podle Čápa (1997) můžeme učení definovat takto:

Učení je proces získávání zkušeností a utváření jedince v průběhu jeho života.

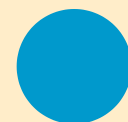
Proces učení je jednoznačně spojen s formováním osobnosti a nelze jej zužovat na osvojování vědomostí, dovedností a návyků.

Význam učení v životě člověka je v aktivním vyrovnávání se s životním prostředím, v získávání předpokladů pro plnější, aktivnější a tvořivý život.

Definice učení ve spojení se školními podmínkami (užší pojetí)

- záměrně navozovaná činnost s cílem systematicky získat jisté vědomosti, dovednosti, návyky, ale také formy chování a osobních vlastnosti (Grecmanová, 1997, s.70).

Pojem učení

Základní lidská činnost

Utváření
jedince v
průběhu
celého
lidského
života

Širší pojetí

Získávání
jakékoliv
individuální
zkušenosti

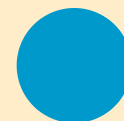

Učení

Úzké pojetí

(cílevědomá,
plánovitá
činnost)

Vědomosti
Dovednosti
Návyky
Postoje
Zájmy
Schopnosti

Pojem učení

Učení

Bezděčné - nezáměrné
Záměrné učení

Učení podmiňováním
Verbální učení > vědomosti

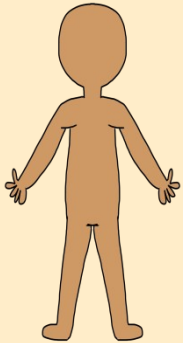
Učení řešením problémů – problémové učení

Pojmové učení > abstraktní myšlení

Sociální učení (observační), sociální komunikace, percepce,
interakce

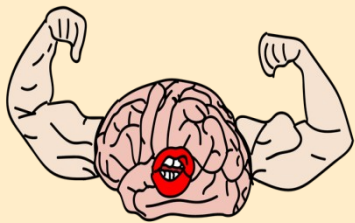

Co ovlivňuje učení: vnitřní činitele

Tělo

Zdraví
Tělesné
předpoklady

Psychika

Vlastnosti osobnosti
Charakter
Temperament
Motivace
Styl učení (kognitivní
a učební)

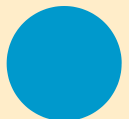
Přítomnost

Psychofyzický
stav

Minulá zkušenost

Vědomosti a
dovednosti

Co ovlivňuje učení: vnější činitele

Co se učíme

Učivo a jeho zvláštnosti

Dovednosti, které se učíme

Prostředí

Architektonické řešení

Osvětlení

Hluk

Teplota a vlhkost vzduchu

Organizace

Technické

podmínky

Organizační

podmínky

Učitel

Vztah

Metodické

vedení

Sociální prostředí

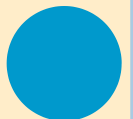
Rodina

Škola

Vrstevníci

Širší sociální

prostředí

Učení podle různých psychologických paradigmat

Paradigma – myšlenkový model, ze kterého vychází určité hodnoty, postoje, metody zkoumání.

Humanistické vědy jsou
synchronně multiparadigmatické.

Učení podle nativizmu

Učení podle behaviorismu

Učení v humanistickém paradigmatu

Učení podle konstruktivistických teorií

Učení a přínosy neuropsychologie

Učení podle nativismu

Novorozenec přichází na svět s úplným souborem abstraktních znalostí o světě, takže se vlastně nic zcela nového nemůže naučit.

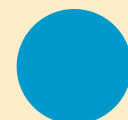
Učení je pouze deduktivní proces, při němž dítě na konkrétních případech ověřuje platnost těchto vrozených struktur.

Podstatou této myšlenky jsou Platónovy vrozené ideje.

Patří sem také myšlenky Rousseaua a Lva Tolstého, že dítě je v podstatě dobré a nemá být „kaženo výchovou“ (staly se základem pro antipedagogická hnutí).

V současné době patří mezi jeho nejznámější zastávce Noam Chomsky, ale také E. H. Erickson a představitelé evoluční psychologie.

Podle Chomského je „učení se“ mateřskému jazyku pouhou transformací vrozených struktur (v podobě jakési „universální gramatiky“) do struktur konkrétního jazyka.

Učení podle behaviorismu

Kritická reakce na introspektivní psychologii. Vychází z pozitivizmu, který zdůrazňuje omezenost poznání světa.

Behaviorismus odmítá studium vědomí a jakýchkoliv vnitřních podmínek (ty označuje za „black box“).

Navazuje na výzkumy Pavlova a Thorndika a psychologii chápe jako vědu o chování organismů.

Behaviorismus chápe učení jako změnou schopnost systému reagovat na podnět v důsledku předchozí zkušenosti.

Jeho přínosem je formulování zákonů učení, které byly odvozeny z laboratorních pokusů na zvířatech. Základní model vyučování je odvozen z experimentů s krysama. Školní zkoušení je vlastně behaviorálním zpevnováním.

Tento model byl po velmi dlouhou dobu předkládán v naší pedagogice jako jediný, což se pochopitelně odrazilo na stavu našeho školství.

Dosud přetrvává v podobě známých „černých a červených bodíků“ a také v **klasifikačním systému**.

Učení v humanistickém paradigmatu

Humanističtí vědci odmítli ztotožnit člověka a zákonitosti jeho psychických procesů se zvířecími.
Zdůraznili sebeurčení a seberealizaci člověka, jeho svobodu, růst, hledání smyslu života.

Učení spočívá v nalézání vlastní identity, v získávání sociální zkušenosti a v přebírání odpovědnosti za sebe, ale též druhé lidi a svět.

Člověk se učí doopravdy jen to, co považuje za důležité, smysluplné, osobně významné.

Humanistické paradigma výrazně mění pohled na tradiční systém vzdělávání.

Zajímavé je, že humanistický model podporují také nové neurofyziologické výzkumy (důraz na možnost volby, na smysluplnost, na motivaci atd.).

Učení podle konstruktivistických teorií

Každé dítě (a v nových situacích i dospělý člověk) se v každodenním životě chová jako intuitivní vědec.

Postupně si vytváří a ověřuje své vlastní pohledy na jevy a děje kolem sebe, a přitom vychází ze svých předchozích jedinečných zkušeností.

Z tohoto pohledu lze říci, že **učení je proces vlastního aktivního zkoumání, kterým člověk dochází k vlastní konstrukci reality.**

Učení je výrazně sociálně a jazykově zprostředkovaná činnost. V kontextu konstruktivismu se používají termíny jako **kognitivní modely** nebo **naivní koncepty**.

Kognitivní modely vycházejí z analogie lidského učení a práce osobního počítače a používají také podobný pojmový aparát - strategie učení, kódování informací, zpracování informace, metakognice.

Naivní koncepty jsou spontánně vyvinuté dětské teorie, které vysvětlují různé jevy (podle řady zkušeností je mohou mít i dospělí lidé).

Učení je pak proces odbourávání těchto mylných konceptů (též prekonceptů) a vytváření logických, tedy vědě odpovídajících konceptů.

Mezi konstruktivisty řadíme např. J. Piageta, J. Brunera, L. N. Vygotského, G. Kellyho a další).

Učení a přínosy neuropsychologie

Neuropsychologie je věda o tom, co se děje v mozku, když přemýšlíme, když řešíme nějaký úkol, když spíme, když jsme v nějakém afektu apod. Pochopitelně se zajímá také o to, jak probíhá v mozku poznávání a učení.

Na základě neuropsychologických výzkumů byly vymezeny určité zásady, které je třeba respektovat, když se chceme učit efektivně. Mezi autory, kteří tyto zásady využívají a propracovávají, patří Susan Kovalik (1995), Frederic Vester a další.

